

“

موضوع :

بررسی کارکرد تاریخی پناه -
د هندگی و دادخواهی زیارتگاه -
ها در ایران با تکیه بر حرم
امام رضا (ع)

”

دکتر سید علالدین شاهرخی
دانشیار دانشگاه لرستان

سوال پژوهش:

➤ چرا زیارتگاه‌ها خصوصا حرم ثامن الحجج (ع) در شرایط گوناگون و بویژه در اوضاع بحرانی، پناهگاه مردم و محل دادخواهی ایرانیان بوده‌اند؟

روش انجام این پژوهش

این تحقیق با استفاده از روش پژوهش تاریخی و به شیوه توصیفی-تحلیلی انجام پذیرفت.

پناه بردن به مکان های مقدس (بست نشینی) در تاریخ ایران

➤ بست (بفتح با) در لغت به معنای جایی که کسی از ترس به آنجا پناه ببرد که نتوانند او را دستگیر کنند مانند اماکن مقدسه و خانه های بزرگان اطلاق می شود؛ آن چه تحقق ایده حرمت داشتن مکان های مذهبی را تقویت نمود، انجام آن در صدر اسلام توسط پیامبر اسلام (ص) و نیاز مبرم جامعه به آن در قرون بعد بود؛ اعلام برخی مکان ها از جمله مسجد الحرام به عنوان محل امن توسط پیامبر اکرم (ص) در هنگام فتح مکه پناه بردن امام سجاد (ع) به حرم پیامبر (ص) در واقعه حره و موارد بسیاری در تاریخ اسلام و

چگونگی و زمان آغاز این رسم

➤ مشخص نیست اما بنظر می‌رسد در ایران قبل از اسلام هم مرسوم بوده است، در اسلام این موضوع در قالب حرم امن در اطراف خانه خدا مطرح گردید، چنان‌که خداوند متعال می‌فرماید: "و (به خاطر بیاورید) هنگامی که خانه کعبه را محل بازگشت و مرکز امن و امان برای مردم قرار دادیم و از مقام ابراهیم، عبادتگاهی برای خود انتخاب کنید و ما به ابراهیم و اسماعیل امر کردیم که خانه مرا برای طواف‌کنندگان و مجاوران و رکوع‌کنندگان و سجده‌کنندگان، پاک و پاکیزه کنید" (قرآن مجید، بقره، ۱۲۵).
بعدها این حرمت حرم امن الهی به تدریج گسترش بیشتری

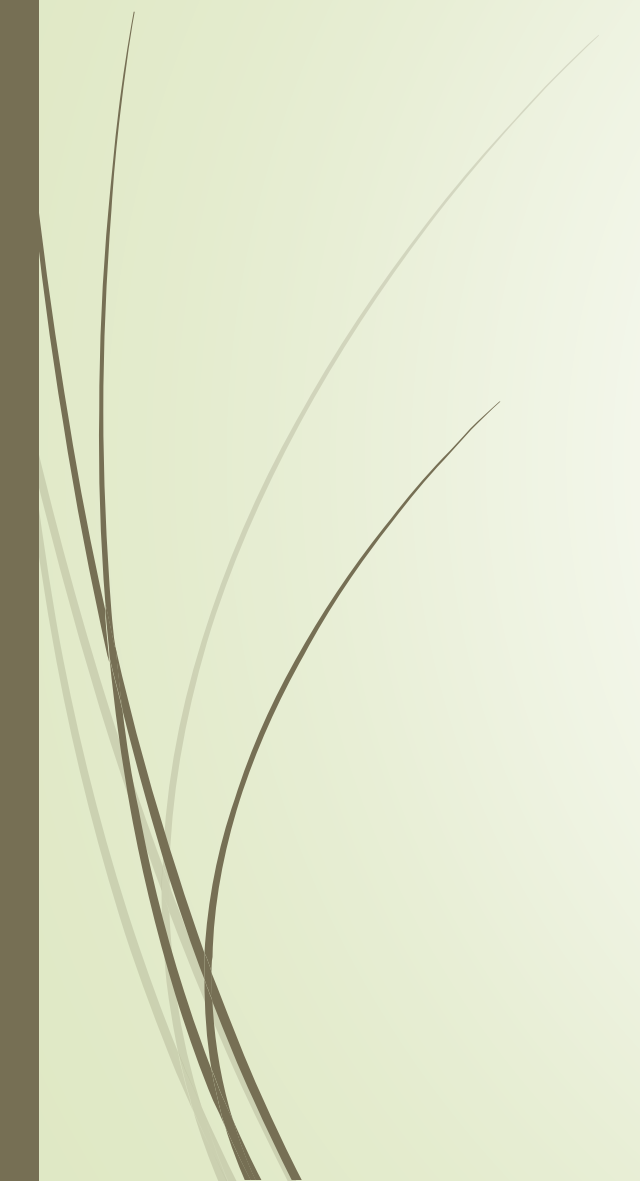
پیشینه بست نشینی در حرم امام رضا (ع)

➤ در مورد زمان آغاز بست نشینی در حرم
امام رضا (ع):

➤ اطلاع دقیقی موجود نیست اما بدیهی است با
توجه به حکومت شیعه مذهب صفویه و احترام
و توجه فوق العاده آنان به این مکان، پس
از دوران حاکمیت آنان توجه و حرمت بیشتری
نسبت به سابق برخوردار شده

قد است حرم رضوی

➤ باعث می‌شد که فرد پناهنده تا زمان حضور در محدوده بست از تعرض عمال حکومتی، ضابطان و شاکیان و مدعیان خصوصی در امان باشد و بدین وسیله شخص متحصن از حمایت‌های مادی و معنوی روحانیون، صاحب منصبان و مسؤولان وقت آستان قدس که به واسطه انتساب به دستگاہ شریف رضوی از احترام و نفوذی خاص برخوردار بودند، بهره می‌گرفتند؛ گاهی نیز بست نشینی مستمسکی بود برای فرار از مجازات که در این صورت با دخالت مسؤولان آستان قدس مسالہ فیصلہ می‌یافت و از شخص مجرم بازجویی به عمل می‌آمد و سپس همراه با پرونده به محاکم قضایی ارجاع می‌گردید).

ابعاد کارکرد فرهنگی و سیاسی
پناه بردن به حرم رضوی

کارکرد اصلی حرم امام رضا (ع)

همواره فرهنگی بوده است زیرا همواره و در طول قرن‌ها زائران با خواندن دعاها و شیوه‌های بروز احساسات معنوی خاصی، این مکان زیارتی را انباشته از معنا و خاطره کرده‌اند. پدیده زیارت در بردارنده معناهایی است که در کنش و واکنش میان فضای معنوی خاص این مکان، در رفتارها و

کارکرد فرهنگی و سیاسی مردم در پناه بردن به حرم امام رضا (ع)

یکی از موضوعات مهم در پناه بردن برخی از مردم به حرم ها به ویژه حرم امام رضا (ع) و مسجد گوهرشاد کارکرد هم زمان فرهنگی و سیاسی این مکان های مورد احترام مردم در تاریخ معاصر ایران است؛ اجتماع آرام جمع قابل توجهی از مردم در حرم امام هشتم برای درخواست های سیاسی نشان دهنده قابلیت

موارد مهم پناه گرفتن عمومی مردم در حرم امام رضا (ع) در دوران معاصر

1- اعطای امتیازات توسط ناصرالدین شاه به برخی بیگانگان
آغازگر دوران جدیدی از کشمکش و مبارزه بین این دو گردید.
چنان که برخی از روحانیان در مجالس عمومی و بر منبرها،
آشکارا از دولت و سلطنت و ولیعهد و صدارت بد می‌گفتند از
جمله مردم مشهد در دوم ربیع الاول 1309ق در مسجد گوهرشاد در
اعتراض به امتیازنامه رژی گرد آمدند.

2 - با وجود درگیری شاه مذکور با روحانیان در ماجرای جنبش
تنباکو، نتیجه نهایی این جدال مجبور شدن شاه به لغو این

3- از مدتها قبل از اعلام رسمی کشف حجاب تبلیغات و فعالیت-
ها در این راستا انجام شده بود و همین اقدامات موجب شد تا
علما و بازاریان مشهد در حرم مطهر و مسجد گوهرشاد گرد
آمده و تعدادی بست بنشینند؛ از صبح روز جمعه بیستم تیرماه
1314 نظامیان مسجد گوهرشاد را محاصره کردند و همین موضوع
موجب بحرانی شدن اوضاع و درگیری بین نظامیان و مردم
گردید. از این زمان به بعد کشتار مردم آغاز گردید.

یافته های این پژوهش

یافته های پژوهش فوق الذکر گویای این واقعیت است که در فقدان هر گونه فضای حداقلی برای طرح درخواست های حقوقی مردم در برابر قدرتمندان و صاحب منصبان، بر اساس پیشینه قد است و پناهدهدگی مکان های مقدس، زیارتگاه ها و از همه مهم تر حرم رضوی تنها محل امن مردم بی پناه برای گفتگو با حاکمان و صاحبان قدرت بودند. زیارتگاه ها بویژه حرم امام رضا (ع) جایی برای اعتکاف، شفا طلبی بیماران، درخواست بخشش، دادخواهی یا پناهدهدگی از ستم حاکمان مستبد نیز بودند؛ که در موارد متعددی امکان کمک و لطف به این افراد فراهم می شد و در مواردی نیز مفری فراهم نمی شد.

چکیده

اقامت و پناه گرفتن مردم در جوار اماکن مقدس زیارتی به منظور دادخواهی و رهایی از مجازات و یا نجات جان، خاص مردم ایران نبوده و از گذشته های دور میان اقوام مختلف رواج داشته است. رابطه دادخواهی از نظر ایرانیان با نمادهای دین اسلام :

بویژه قرآن مجید، پیامبر اکرم (ص) و خاندانش اهل

متشكرم